

Kring voor Heemkunde Berchem vzw

Geprivilegieerde vereniging van het district Berchem 2006-2010

Tweemaandelijks tijdschrift Heemtenberg:

Herfst 2009 - Winter 2009-2010 | jaargang 17 - nummer 101

(oktober-november-december 2009 en januari-februari-maart 2010)

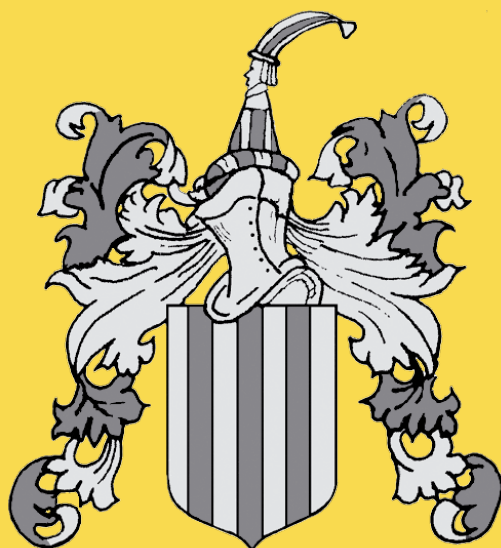
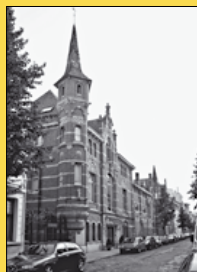
België-Belgique

P.B.

Berchem 1

8/4384

Heemtenberg nr. 101

Verantwoordelijke uitgever: Walter Gysen
Auwersstraat 34 - 2600 Berchem
Afgiftekantoor: Berchem 1 - P. 206435

Heemtenberg

Tweemaandelijks tijdschrift van de
KRING VOOR HEEMKUNDE BERCHEM vzw

RAAD VAN BESTUUR

Erevoorzitter
Voorzitter
Ondervoorzitter
Penningmeester
Secretaris

René Goossens
Walter Gysen
Kris Reymer
Frans Bertels
Luc Van Hees

Raadsleden: Walter Backx, Hugo Belmans, Paul Gysen, René Lamagie,
Nicole Peeters, Jozef Van der Heyden, Chris Van der Snickt.

Redactie Heemtenberg: Walter Gysen, Chris Van der Snickt, Paul Gysen
Tel. 03 230 17 51 | Fax 03 292 51 38
e-mail: heemtenberg@heemkundeberchem.be

Lay-out: Paul Gysen | ntp@heemkundeberchem.be

Secretariaat: Sint-Hubertusstraat 74, 2600 Berchem
e-mail: secretariaat@heemkundeberchem.be
internet: www.heemkundeberchem.be

LIDGELDEN of STEUN AAN ONZE KRING

Familiaal lidmaatschap: 10 Euro per jaar

Steunend lid: 15 Euro

Erelid: 30 Euro

Bankrekening: 068-0712200-53

op naam van Kring voor Heemkunde Berchem

Zoldermuseum "Schaliënhoeve"

open elke tweede en vierde zondag van de maand
van 14.00 tot 17.00 uur

Bezoek groepen mogelijk - aanvraag op het nummer 03 230 17 51

Noot van de redactie:

Elke auteur blijft verantwoordelijk voor zijn eigen tekst.

oktober 2009 tot maart 2010

Jg. 17 - nr. 101

Heemtenberg

uitgave van de
KRING VOOR HEEMKUNDE BERCHEM vzw
opgericht in mei 1962

Inhoudstafel

Contactgegevens	pag. 2
Inhoudstafel	pag. 3
Inleiding bij Heemtenberg	pag. 4
Heem-Kring-Leven	
➤ Davidsfonds Berchem - Nacht van de Geschiedenis 2010	pag. 5
➤ Algemeen Berchems heemkundig nieuws	pag. 6
Ons Heem	
➤ Berchem Sport 1948 – 1951:	
Drie zilveren (en bijna gouden) seizoenen (deel 2)	pag. 8
➤ Bezoek aan het Vlaams Tram- en Autobusmuseum door Walter Gysen	pag. 11
➤ In schoonheid herrezen door Alex Elaut	pag. 16
➤ Het inktstel in het zoldermuseum door Hugo Lambrechts-Augustijns	pag. 18
➤ Het "Brouwershuis" van de familie Nuyts in de Twiststraat circa 1900 door Gaston Van Bulck	pag. 20
➤ Berchem en zijn Heilig Kruiskapellen - Deel 3 door Luc Van Hees	pag. 27
➤ Berchem en zijn Heilig Kruiskapellen - Deel 4 door Walter Gysen	pag. 28
De Berchemse begraafplaats	
➤ Max Winders	pag. 15
Het verdwenen Berchem	
➤ Brialmontvestingen 150 jaar geleden gebouwd nu verdwenen "De Berchemse Poort - Voorzijde" door Chris Van der Snickt	pag. 30

Inleiding

Half september mocht u Heemtenberg nummer 100 ontvangen. Voor de gelegenheid werd niet alleen de kaft in kleur uitgebracht maar kreeg ze ook een ander uitzicht met verschillende foto's van oud-Berchem en ook de afbeeldingen en foto's van de verschillende artikels werden in kleur gebracht. Het geheel was een jubileumuitgave waardig. We kregen dan ook langs vele kanten felicitaties voor dit fijne nummer.

We kregen wel het verwijt dat de foto's op de omslag enkel uit het oude centrum van Berchem kwamen. We plannen dan ook om de omslag om het jaar aan te passen met andere foto's zodat de andere wijken ook aan bod komen.

De samenstelling van het redactiecomité werd enigszins aangepast omdat Kris Reymer, ontwerper en hoofdredacteur van ons ledenblad de tijd rijp vond om het roer door te geven aan jongeren. Wij danken hierbij Kris voor al het werk dat hij voor ons ledenblad presteerde. Chris Van der Snickt, geboren heemkundige en in het bezit van heel wat documentatie, waaronder vele foto's van het oude Berchem zorgt voor het nodige fotomateriaal, ik zelf zorg voor het verzamelen van de verschillende artikels terwijl Paul Gysen de samenstelling en de lay-out verzorgt.

De planning van elke vereniging die aan cultuur doet, gaat van start begin september van het lopende jaar en eindigt eind augustus van het daarop volgende jaar. Je kunt het vergelijken met een schooljaar, de vakanties niet meegerekend. Zo namen we op 12 september 2009 deel aan de Berchemse cultuurmarkt "Berchem bruist" die toch wel heel wat volk op de been bracht en ditmaal zonder de jaarlijkse braderij, die door de werken aan de winkelas, niet kon doorgaan.

Voor ons museum worden de openingsdagen vanaf oktober 2009 gewijzigd. We zijn enkel open de tweede en de vierde zondag van elke maand van 14 tot 17 uur. Dit omdat op zondagen minder feesten op het gelijkvloers plaatshebben dan op zaterdag. Zo lopen de bezoekers van La Piazza en van ons zoldermuseum "Schaliënhoeve" mekaar niet of toch minder voor de voeten. Vanaf maart starten we opnieuw met de tentoonstelling van onze eigen verzameling. Ondertussen wordt er wekelijks druk gewerkt aan het ordenen van ons archief. Momenteel wordt alles grosso-modo op schrift

gezet om daarna alles uit te vlooiën en definitief op punt te stellen. Een groot werk omdat we er nooit aan konden beginnen zonder degelijk lokaal, maar waar nu in de Fred. de Merodestraat wel de gelegenheid voor is.

Het bestuur van onze Kring voor Heemkunde Berchem bestaat wel uit gepensioneerde leden waarvan er sommigen zelf een gerespecteerde leeftijd bezitten, maar waar allen nog jong van hart zijn en begeistert zijn voor de bescherming en bewaren van het Berchems erfgoed.

Walter Gysen

Heem-Kring-Leven

Davidfonds Berchem

Nacht van de Geschiedenis 2010

Zoals voorgaande jaren neemt het Davidfonds Berchem ook dit jaar deel aan de "Nacht van de Geschiedenis" en dit in samenwerking met de Kring voor Heemkunde Berchem.

Op 23 maart om 14 uur brengen we een bezoek aan de begraafplaats te Berchem onder leiding van een bekwame gids Annemie Havermans. We verzamelen aan de ingang op de Koninklijkelaan.

Na de rondleiding op de begraafplaats omstreeks 16.00 uur gaan we naar Restaurant "De Wingerd" voor een broodmaaltijd (Koffietafel). Deze bestaat uit: 3 ovenverse broodjes, 1 mini chocoladebroodje, 1 mini croissant, 5 soorten beleg (keuze uit: kaas, gerookte ham, kip-curry en krabsla), koffie of thee.

Omstreeks 18 uur begeven we ons naar het Heemkunde Museum waar we een verzameling oude bidprentjes evenals oude kazuifels gebruikt in begrafenissen kunnen bekijken. Deelnameprijs bedraagt € 17,00. Davidfondsleden en leden van de Kring voor Heemkunde betalen € 15,00.

Inschrijven kan tot 15 maart 2010 bij: André Everaert - Generaal Drubbelstraat 77, 2600 Berchem - tel. 03 239 24 27 - e-mail: everaert.permentier@scarlet.be.

Heem-Kring-Leven

De euforie rond de uitgave van Heemtenberg nummer 100, dat tussen haakjes een prachtig nummer was, is stilaan verdwenen en heeft plaats gemaakt voor een grote leemte en vol ongeduld wachten op nummer 101. Het spreekwoord “de mens wikt maar God beschikt” is nog steeds van kracht. Wegens ziekte van onze computerspecialist kon de lay-out niet tijdig klaar zijn en kunnen we nu met onze verontschuldigen nummer 101, zij het laattijdig, aanbieden.

Tussen september en maart is er ondertussen heel wat in ons Berchem gebeurd. We hadden de inhuldiging van een prachtig beeld “De gekwetste engel” op het pleintje voor het Instituut van Sint-Joanna op de Grotesteenweg. Het beeld staat symbool voor de gevallen slachtoffers in de school en het klooster wegens het neervallen van een V-bom op 17 november 1944.

Ook werd een gedenkteken ingehuldigd in de vorm een uitlaat van een V-bom op het Ploegsteertplein, eveneens wegens het neerkomen van een bom op 4 november 1944. Ook hier vielen veel slachtoffers.

Mogelijk zullen we in een speciaal artikel verder ingaan op deze beide droevige gebeurtenissen voor onze gemeente.

Op zondag 22 november 2010 ontvingen we op ons zoldermuseum het bestuur en de leden van de Koninklijke Toon-, Toneel- en Letterkundige Vereniging “De Vlaamse Vrienden”. Deze bekende vereniging werd gesticht in 1863.

Voorzitter Etiënne Van Dam was in zijn toespraak bitter omdat deze ontmoeting het einde moest betekenen van zijn vereniging na een 145 jaar culturele werking. De oorzaak ligt vooral in het dalend aantal leden, die alsmaar ouder worden, terwijl jongeren meer belangstelling tonen voor andere dingen.

Etiënne Van Dam

De geschiedenis van “De Vlaamse Vrienden” kende periodes van hoog- maar ook van laagconjunctuur. Zeker de vijftiger jaren van vorige eeuw was voor hen een mooie tijd. Na Wereldoorlog II ontdekte het publiek terug dat wat ze vier à vijf jaar hadden moeten missen. Momenteel besloot de vereniging tot ontbinding over te gaan en hun bezittingen zoals archief en dergelijke over te dragen aan onze kring.

In mijn dankwoord als voorzitter van onze kring zat ik met een dubbel gevoel. Een gevoel van spijt wegens het ontbinden van één van de oudste verenigingen van Berchem, en een gevoel van vreugde omdat de vereniging vertrouwen stelt in de Kring voor Heemkunde om hun bezittingen grondig te bewaren. Ik wees er tevens op dat onze kring en “De Vlaamse Vrienden” ook in het verleden banden hadden. Ik verwees hierbij naar overleden oud-burgemeester Ryckaerts die medestichter was van onze kring maar ook erevoorzitter van hun vereniging was, René Goossens, die van beide verenigingen erevoorzitter is en Karel Nicolaï onze overleden conservator maar jarenlang algemeen secretaris was van “De Vlaamse Vrienden”.

Met een receptie werd deze belangrijke overdracht besloten.

Spijtig genoeg werden de toespraken verstoord door keiharde muziek van een huwelijksfeest in de benedenzaal “La Piazza”. Op onze vraag om de muziek even stiller te zetten ging men niet in, omdat juist de bruid binnenkwam. Van goede nabuurschap gesproken.

Walter Gysen

Berchem Sport 1948 – 1951:

Drie zilveren (en bijna gouden) seizoenen (deel 2)

door Jos Vandermaelen

Typeploeg 1949-1950:

keeper: Adriaenssens Jos

backs en stopper: Aernaudts Leon / Van de Ven Pierre / Aernaudts Marcel

halfbacks: Pieters Lucien / De Groote Oscar

binnenspelers: Mersie Jos / De Hert Bert

buitenspelers en midvoor: Van Noten Staf / Dries Marcel / De Hert Stan.

In de Berchemse voorlijn waren vier spelers min of meer familie van elkaar. Als men vertrok van de gebroeders De Hert, was Jos Mersie een kozijn langs vaders- en Marcel Dries één langs moederszijde. Alleen Staf Van Noten was de vreemde eend in de bijt en volgens sommigen werd hij te weinig bij het spel betrokken. De nieuwe aanvalsleider Marcel Dries had, zoals Guy Thys en de zonen Braine bij Beerschot, een beetje zijn naam tegen. Na een verkeerde voorzet of gemiste doelmans werd hij telkens vergeleken met zijn vader die enkele keren in de nationale ploeg speelde. Later zou Marcel evenwel als back Berchems recordinternational worden. Met deze basisploeg trok Berchem op 18 september naar Beerschot. Op die prachtige nazomerdag en bij een publieke bezetting der grote dagen gaf een onweerstaanbaar Berchem een exhibitie. Geel-zwart speelde hier misschien de beste match uit zijn bestaan. Na één minuut was het al 0-1 via een own-goal; na 17 minuten een fraaie short-passing tussen Lucien Pieters en Bert De Hert, waaruit deze Jos Mersie serveerde, bracht aan deze laatste de gelegenheid om even door te drijven en dan met prachtschot onhoudbaar voor nr. 2 te zorgen. Een kwartier later uit een gepaste vleugelverandering van Staf Van Noten, die de bovenhand hield in een duel met een Beerschot-back, zou Stan De Hert met vluchtschot voor een derde roos zorgen. In de tweede helft scoorde Bert De Hert nog een vierde goal; een kwartier voor afluiten kon René Devos voor Beerschot de twijfelachtige eer redden en zo de eindstand op 1-4 brengen.

In Volksgazet dat toen een vooraanstaande sportrubriek had, schreef zelfs de nuchtere Bert D'Hollander in superlatieven over de geel-zwarte prestatie: "strijd hebben de talrijke toeschouwers niet gezien, want strijd

was er niet; daarvoor was de wedstrijd, hoe gek het ook klinkt, te onevenwichtig. Er was op het Kiel meer dan één klas verschil tussen beide ploegen. Berchem demonstreerde hoe voetbal eigenlijk moet gespeeld worden en Beerschot moest zich beperken tot de rol van sparring partner. Zoals Berchem Zondag speelde, zou geen enkele ploeg haar weerstaan hebben. Elk speler afzonderlijk, elk deel van de ploeg, ja gans de ploeg was eenvoudig briljant". Daarna volgden vijf overwinningen, slechts onderbroken door een 2-4-nederlaag tegen boeman Antwerp. Na één derde van de competitie stond Berchem tweede op twee punten van Anderlecht en de zondag daarop was er de grote schok tegen de Brusselaars. Berchem was nu een echte topploeg geworden en kon bovendien pronken met twee internationals. Op 27 november werd het thuis 3-3, maar na de rust leek het alsof Anderlecht het tempo van de geel-zwarten niet meer kon volgen. De laatste match van de heenronde, Berchem was nog altijd tweede op twee punten, ontvingen ze Racing Mechelen dat maar twee punten achter hen stond. Racing Mechelen had ondertussen onder leiding van strateeg Rik De Saedeleer faam verworven door zijn verfijnd technisch spel, dit in tegenstelling met hun rood-gele stadsgenoten die het meer van de fysiek moesten hebben.

Op 8 januari 1950 verdrongen de toeschouwers zich rond het Berchem-veld en zagen de Mechelaars na een 2-0 achterstand twintig minuten voor het einde gelijkmaken. De fysiek goed voorbereide Berchem-spelers hadden nog voldoende reserves om in een krachtige reactie op acht minuten tijd twee goals te maken en een onbetwistbare overwinning af te dwingen. Deze heenronde was op dit niveau een van de beste die Berchem ooit speelde: het boekte tien overwinningen en verloor slechts drie keer.

Een week later werden de gebroeders De Hert en Broer Van de Ven gevierd omdat ze reeds tien jaar in de eerste ploeg speelden; de overwinning tegen Racing Brussel viel samen met een drawn van Anderlecht, zodat geel-zwart tot op één punt naderde. Op 22 januari behaalde het bij Sporting Charleroi een 2-3-overwinning en door een Anderlecht-nederlaag kwam Berchem voor de eerste maal sinds drie jaar alleen op kop. In de krant stond toen dat de homogeniteit van het Berchem-elftal opvallend was, gedragen als ze was door de uitstekende techniek van elke speler afzonderlijk. De euforie duurde maar een week, want door een drawn thuis tegen Beerschot en een overwinning van Anderlecht kwamen die terug langszij.

Op 12 maart, de dag van het referendum rond Leopold III, moest Berchem op Antwerp in het veld zonder Leon Aernaudts die bij zijn twintigste en tevens

laatste internationale match in Italië gekwetst werd en anderhalve maand inactief zou blijven; misschien verspeelde Berchem door die tegenslag wel de titel. Het werd een 1-0-nederlaag en geel-zwart zakte met drie punten achterstand op de leider naar de derde plaats.

Op 26 maart bij het zwakke Lyra debuteerde Paul De Hert, nog een kozijn van zijn twee naamgenoten, als vervanger van Leon Aernaudts in het fanionteam, maar hij en de rest van de verdediging kenden geen meeval, want rond het halfuur maakte de thuisploeg op drie minuten tijd drie doelpunten. De remonte werd aangevat onder impuls van Bert De Hert en deze zorgde er zelf driemaal voor dat het nog tot een 3-3-gelijkspel kwam.

Een week daarna speelde Lucien Pieters terug op de rechterbackplaats en als halfback rechts werd een andere neofiet opgesteld: René Potters, waarvan de krant schreef dat hij zich ontpopte als een bruikbare kracht; het zou echter nog enkele jaren duren voor hij een vaste plaats in het basiseftal veroverde.

De topmatch bij Anderlecht op 23 april zag Leon Aernaudts terug op het veld verschijnen. Berchem hoopte zijn achterstand van drie punten goed te maken, maar het werd 2-0 en de derde plaats op één punt van Gantoise. Een week later kwamen de Gentenaars naar het Rooi: het werd een grandioze strijd om de tweede plaats en een doelpuntenrijke match die eindigde op 5-3. Terzelfdertijd verloor Anderlecht zodat er voor Berchem en Gantoise op drie matches voor het einde nog een waterkans op de titel in zat.

Op 7 mei verloor Berchem op Standard met 3-2, Gantoise werd ook verslagen, terwijl Anderlecht won: de achterstand van vijf punten kon dus niet meer overbrugd worden. De week daarna verzekerde Berchem zich door een 2-0-overwinning tegen FC Luik van de tweede plaats. "Vast staat dat Berchem tweede wordt: feliciteren we de geel-zwarten om deze mooie prestatie, die de bekroning brengt van een zeer vruchtbaar seizoen" (Volksgazet 15/5/50).

Eindrangschikking:

	M	W	V	D	GV	GT	P
1. Anderlecht	30	19	4	7	75	44	45
2. Berchem	30	17	7	6	68	48	40

Topschutters:	De Hert Bert	23
	De Hert Stan	13
	Mersie Jos	13

Bezoek aan het Vlaams Tram- en Autobusmuseum

door Walter Gysen

Foto's door Paul Gysen

Op zaterdag 17 oktober 2009 om 14 uur kwamen we bijeen met een 20-tal belangstellenden voor een speciaal bezoek aan het Vlaams Tram- en Autobusmuseum gelegen aan de Diksmuidelaan. Speciaal? Omdat in feite dit museum reeds gesloten was, kreeg enkel onze groep toegang. Een fijn moment voor fotograferen om foto's van trams en bussen te nemen zonder ongewenste figuren die in of bij de voertuigen stonden.

We werden ontvangen door Eric Keutgens, conservator van het museum en eveneens lid van onze kring. Tijdens een 2,5 uur durende wandeling tussen en in de trams kregen we van hem een zeer interessante uitleg over de geschiedenis van de Antwerpse trams en de buurtspoorwegen. Van verveling was er zeker geen sprake, daarvoor stond de kennis van Eric borg en hij wist het ook op de gepaste wijze aan de aanwezigen uit te leggen.

Eric Keutgens

Hij trok eerst de aandacht op het gebouw waar het museum werd ondergebracht. De "Tramdepot Groenenhoek" aan de Diksmuidelaan was de geschikte plaats om dit museum onder te brengen. Berchem beschikt hier over een industrieel erfgoed dat zeer waardevol is.

Uit de brochure van de collectie haalden we volgende gegevens: deze tramremise werd gebouwd in 1912 en in mei 1913 in gebruik genomen. Met haar oppervlakte van 4.600m² had ze een capaciteit voor 140 twee-assige tramrijtuigen met 21 sporen waarvan 7 doodlopend. Ze werd beschermd in maart 1996 en buiten dienst gesteld sinds 15 december 1997. Op 21 oktober 1998 werd door de raad van bestuur van "De Lijn" beslist om ze uit te bouwen tot een Vlaams Tram- en autobusmuseum. In juli 2000 gebeurde de verhuis van de voertuigen van Fort 5 naar het nieuwe museum te Berchem. De officiële opening gebeurde pas op 5 mei 2001.

Het dak wordt gedragen door ijzeren liggers uit één stuk waarop met klinknagels de dakconstructie is bevestigd. Merkwaardig is ook dat buiten de zijmuren er slechts één steun in het ganse gebouw is te vinden. Het gebouw heeft nog een aansluiting op het Antwerpse

tramnet en verschillende trams zijn nog steeds rijklaar zodat bij speciale gelegenheden ook de museumtrams in het Antwerpse centrum te zien zijn.

De dakconstructie is echter aan restauratie toe en daarom zal het museum in 2010 en 2011 niet toegankelijk zijn voor het publiek. De metalen balken dienen gezandstraald, nagezien en geschilderd te worden. De dakbedekking is eveneens aan vernieuwing toe.

Bijzonder interessant was de uitleg over de nummerborden bovenaan de kop en de achterzijde van de trams. Het lijnnummer stond middenin en werd omringd door kleuren eigen aan die lijn en het zijn nog steeds dezelfde, ondanks de modernisatie van de voertuigen. Ze zijn nog steeds van toepassing op de nieuwste Hermelijnen. Zo heeft lijn 7 nog steeds blauw en lijn 3 nog steeds geel. De kleuren dateren uit de tijd dat er nog veel reizigers ongeletterd waren en enkel de kleuren herkenden. Op de zijkanten van deze borden stonden ook de begin- en eindhalten met tussenin een voorname tussenhalte. Ook borden met een rode diagonale streep erover hadden een betekenis. Ook kon van sommige

lijnboarden worden afgelezen of de tram enkel intra-muros op extra-muros reed. Dus zijn eindhalte had binnen of buiten de Brialmontfortengordel.

We mochten ook plaatsnemen in het oudste tramrijtuig dat het museum bezit. Dit voertuig had nog een open balkon waar de bestuurder (wattman) en ook de reizigers blootgesteld waren aan weer en wind. De bestuurder moest steeds blijven rechtstaan. Later kreeg hij een soort stoel in de

vorm van een fietszadel op stang. De passagiers konden binnenin zitten op met riet gevlochten zetels en werden bediend door een ontvanger (receveur) die ter plaatse kwam ontvangen en het biljet overhandigde. Van service gesproken. Er waren toen vaste en halten op aanvraag. De tram stopte enkel aan de vaste halten. Moest er een reiziger op een andere halte afstappen, dan vroeg hij dit aan de ontvanger die via een lederen riem aan het plafond een bel deed klinken op het voorbalkon zodat de bestuurder kon stoppen aan de eerstvolgende halte. Aan het eind van de rit nam de bestuurder de hendel van de stuurpost en de rem mee en ging daarmee naar de achterzijde van de tram. De ontvanger haalde via een koord de trolley naar

beneden, ging daarmee naar de andere zijde en plaatste het wielje terug op de bovenleiding. De ruggen van de rieten zetel worden omgeklapt zodat iedereen met het aangezicht in de rijrichting zat en de tram kon terug vertrekken. Sommigen zullen zich nog wel herinneren dat tramlijn 9 aan het einde van de Statiesstraat deze handelingen

onderging. De tram was toen wel een modernere versie dan die we in het museum vonden.

In een meer moderne versie van een tram kregen we de toekomstplannen

van "De Lijn" voorgeschoteld zoals ze nu voorliggen en sommigen reeds uitgevoerd werden. We denken hier vooral aan de verlenging van lijn 12 tot het Wim Saerensplein en onlangs nog van lijn 8 tot aan Silsburg. Ook de verlenging van de tramlijnen tot in het land van Waas kende een groot succes. Verlengingen naar Wijnegem en Boechout kwamen ter sprake, dit

naar aanleiding van een buurtvergadering in de Fruithoflaan over de aanleg van een tramlijn op de middenberm en de overbrugging of ondertunneling van de spoorweg aan de Roderveltlaan.

Tenslotte kregen ook de buurtspoorwegen enkele toelichting.

Voor het stopzetten van de tramlijnen naar naburige steden om de banen te verbreden voor koning auto kwam ter sprake omdat de huidige politiek van "De Lijn" er in bestaat om de tramlijnen te verlengen. Dit zal niet meer zo ver gaan als bij de buurtspoorwegen, maar tot aan ruime parkingzone's waar de bewoners van den buiten hun auto rustig kunnen parkeren en de tram nemen tot het stadscentrum van Antwerpen.

Dat ook de buurtspoorwegen aan vrachtvervoer deden was het bewijs van enkele goederenwagens en in het bijzonder een beerwagon, die de beer van de gemeente Berchem naar beerputten voerde in Emblem. Indertijd werd de beer letterlijk nog geproefd op zijn kwaliteit vooraleer hij door de boeren gekocht werd.

Eric Keutgens werd nog bestormd met enkele vragen van toehoorders waarop hij geduldig een antwoord wist op te geven. Eindelijk kon ik als voorzitter van onze kring hem bedanken voor zijn leerrijke en interessante uiteenzetting die zeker door iedereen gesmaakt werd. Eens te meer hadden de afwezigen ongelijk en zullen ze twee jaar geduld moeten oefenen voor een nieuw bezoek. □

De Berchemse begraafplaats

Max Winders: 23 april 1882 - 10 september 1982

door Luc Van Hees

Max Winders werd geboren te Antwerpen op 23 april 1882 en overleed te Brussel op 10 september 1982.

Het grafmonument voor Max (Maxime) Winders bevindt zich in de kapel van de familie Carlier-Van Roij (Roy) wat wijst op een familieband.

Max Winders was de zoon van architect Jean Jacques Winders en trad in diens voetsporen. J.J. Winders is geen onbekende in Antwerpen: het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, het Marnixmonument, ...

In 1907 huwde hij Cornelia (Cornélie) Carlier, de dochter van Jean Baptiste Ferdinand Carlier, directeur van de Nationale Bank (tot in 1932). Jean Baptiste Ferdinand Carlier (15/08/1853-11/03/1953) is ook in deze kapel begraven.

Max Winders verwierf faam als ontwerper van bankgebouwen. Hij zou tevens het geheim van het verdwenen paneel van het Lam Gods van de gebroeders van Eyck (Sint-Baafskathedraal te Gent) hebben gekend maar dat niet onthuld hebben.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog bracht hij de goudreserves van ons land met 3 schepen naar Groot-Brittannië. Met één van de schepen vertrokken ook de Belgische prinsessen. Na de oorlog bracht hij het goud terug naar België. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was hij betrokken bij de redding van kunstwerken die hij in Wallonië en Zuid-Frankrijk onderbracht. Tevens redde hij een aantal beroemde kerkklokken. Deze honderdjarige heeft zijn laatste rustplaats op de begraafplaats van Berchem. □

Het grafmonument voor Max Winders bevindt zich op perk 19 - C. Het is de kapel voor de familie Carlier - Van Roij waar ook Jean Baptiste Ferdinand Carlier werd begraven.

In schoonheid herrezen

tekst en foto's door Alex Elaut

Op de hoek van de Sint-Hubertusstraat en de Generaal Lemanstraat is sinds enkele maanden een hoekwinkelhuis gerestaureerd.

Dit opbrengsteigendom met toren uit 1910 is ontworpen door de bekende Antwerpse architect Jacques De Weerd. Opdrachtgever was de familie Van Camp-Hens. In de ramen op het gelijkvloers zijn nog gebrandschilderde glasramen met symbolen van de apotheek. Vermoedelijk is hier lange tijd een apotheek geweest. In de jaren tachtig was het een bankfiliaal. De glasramen zaten achter pvc-panelen tot de huidige restauratie. Het gebouw heeft nog enkele late invloeden van de art-nouveau in het houtwerk en smeedwerk.

De Mechelaar J. De Weerd (1867-1942) gaat zich in 1894 te Antwerpen vestigen. Aanvankelijk was hij tekenaar bij de Staatsspoorwegen. In 1897 bouwt hij zijn eerste bouwmeesterwoning in Berchem. In de Arthur Stercksstraat nr. 10 (toen Veldstraat). Het huis heeft eerder invloed van de Vlaamse Renaissance met onderaan zwaar paramentwerk. (zie tekening) Vanaf 1904 ontwerpt hij ook een veertigtal art-nouveaugevels. Deze zijn vnl. op Zurenborg, Den Dam en in de buurt van de Oostenstraat te vinden. Hij zocht zijn inspiratie bij Brussels voorbeelden als Victor Horta en Blérot. Ook gepubliceerde

platenboeken dienden als voorbeeld. Eén van zijn bekendste werken is de woning Quinten-Matsijs op de Cogels-Osylei nr 80 voor de stukadoor J. Forton. Geïnspireerd op de woning Saint-Cyr te Brussel. Voor de bouwmaatschappij van Zurenborg heeft hij hoogstwaarschijnlijk nooit een opdracht gekregen. Hij werkte vnl. voor particulieren en dezelfde namen komen regelmatig terug. Voor eigen rekening bouwde hij huizen die hij verkocht of verhuurde.

Van J. De Weerd is in de jaren negentig van vorige eeuw een mooi hoekhuis afgebroken op de hoek van de Jennevalstraat en de Uitbreidingstraat. (zie foto) Bouwjaar 1909. Het was jarenlang beschermd door reclamepanelen en ooit bekend als bar Tartuf.

Bij de afbraak heeft ondergetekende nog mooi smeedwerk kunnen redden.

De art-nouveaudakkam en het smeedwerk uit de voordeur staat nu te pronken in mijn tuin.

J. De Weerd ontwierp voor elke woning apart smeedwerk. Het gebouw had een baken kunnen zijn aan de Binnensingel. Nu staat er een banaal kantoorgebouw waar je in de vitrine een maquette kunt bewonderen van de in aanbouw zijnde London Tower op het Eilandje... □

Het inktstel in het zoldermuseum van de kring voor Heemkunde Berchem

door Hugo Lambrechts-Augustijns

In enkele artikels willen we voorwerpen uit het museum van de Heemkundige Kring belichten. Dit vestigt de aandacht op de waardevolle collectie van ons museum en biedt het een vergelijkingsmogelijkheid aan bij een bezoek aan een ander heemkundig museum¹.

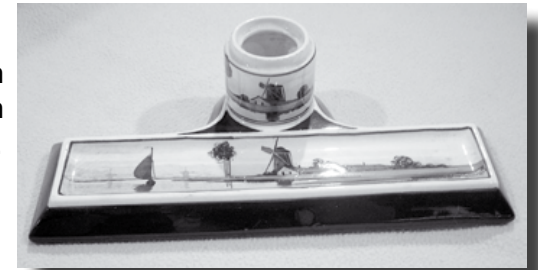

De artistieke afwerking van de onderstaande inktstellen geeft aan dat het voorwerp bijdroeg tot de prestigieuze entourage van de bureelomgeving. De culturele antropoloog Robert Redfield maakte een onderscheid tussen twee culturele tradities: de 'grote traditie' (*great tradition*) van de ontwikkelden, die kon

lezen en schrijven, en de 'kleine traditie' (*little tradition*) van de overigen². Toch mogen we niet beweren dat vroeger alleen de notabelen en geleerden konden lezen en schrijven. Steven Kaplan heeft onderzocht dat 91% van de Parijse bakkers bij hun huwelijk, en zowat 82% van de meester-bakkers, hun handtekening kon plaatsen³. In de 18de eeuw kon $\frac{3}{4}$ van de wevers in Lyon lezen en 68% van de schoenmakers konden aldaar hun naam schrijven⁴. Dit wil niet zeggen dat al deze personen het schrijven even machtig waren. Sommigen gebruikten bij het ondertekenen van een document een model van hun naam dat de schoolmeester op een stukje papier had voorgeschreven. De stuntelige kalligrafische weergave of een foutieve spelling bij de ondertekening laat dan vermoeden dat de ondertekenaar toch niet erg bedreven is in de schrijfkunst. R.A. Houston onderscheidt

op die manier vijf categorieën van personen die al of niet hun handtekening kunnen plaatsen⁵.

In de typologie van de inktstellen is een zekere evolutie waar te nemen. In vroegere tijden bestond een inktstel uit twee recipiënten: één voor de inkt en één voor het zand. Het deksel van het zandrecipiënt was voorzien van gaatjes, zoals bij een zoutvat. Om de inkt op een document te laten drogen strooide men zand over het papier. Na het verdwijnen van het gebruik van zand, bleef de symmetrie in het inktstel

behouden door twee inktpotjes te plaatsen. Latere modellen beperkten zich tot één inktpot.

De ornamentale inktstellen behoren ongetwijfeld tot de '*great tradition*'. Wij gebruikten een gewone glazen inktpot van *Pelikan*, *Bill* (met als logo een bulldogkop) of *Parker*. □

¹ Hugo Lambrechts-Augustijns, "Het inktstel in het museum van het Hofke van Roosendaal", in: de Kijkuit, 37 jg., nr. 147, 3/2009, pp. 15-19.

² Peter Burke, *Volkscultuur in Europa 1500-1800*, Amsterdam, 1990, p. 37.

³ Steven Kaplan, *The Bakers of Paris and the Bread Question 1700-1775*, Durham en Londen, 1996, p. 315.

⁴ Peter Burke, o.c., p. 48.

⁵ R.A. Houston, *Literacy in early modern Europe*, Edinburgh, 2002, p. 134.

Het “Brouwershuis” van de familie Nuyts in de Twiststraat circa 1900

door Gaston Van Bulck

Het Brouwershuis

Op het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw trok de volksherberg “Brouwershuis” in de Twiststraat (de huidige Walemstraat) in Berchem veel volk. De staminee, met huisnummer 70, lag in het begin van de straat, dichtbij de Driekoningenstraat. Het gebouw werd gesloopt in 1977 om plaats te maken voor de supermarkt Govers. Een foto uit 1952 uit het archief van Chris Van der Snickt, biedt nog nipt een zicht op het huis¹. Men ziet de herberg naast een werkhuis (?) met een zadeldak. Voor het gebouw staat een ouderwetse straatlantaarn en aan de gevel hangt een reclamebord.

De naam Brouwershuis houdt verband met de brouwerij van burgemeester Frans van Hombeek die in dezelfde straat was gevestigd. Zij werd gesticht door Frans Van Hombeek in 1872². De familie Nuyts baatte het Brouwershuis uit. Vader Louis Nuyts werkte in de brouwerij, eerst als brouwersgast, later als meestergast. De dochters des huizes hielpen de stamgasten bedienen.

De familie Nuyts

Van de familie Nuyts zijn wij heel wat te weten gekomen bij het raadplegen van de aktes van de burgerlijke stand. Het echtpaar Ludovicus Nuyts en Catharina Josephina 't Seyen was afkomstig uit de Kempen. Hij was geboren in Eindhout op 15 juli 1851 en zij in Geel op 26 maart 1855. Zij trouwden in Eindhout op 22 april 1876. Toen was de bruidegom nog dienstbode en de bruid naaister. Direct na hun huwelijk kwamen zij naar Berchem. Eerst woonden zij in de Bareelstraat 22, zeker vanaf 1889 in de Twiststraat 57. Alle zeven kinderen uit het huwelijk werden in Berchem geboren: Benedictus Jos op 13 november 1876, Angelina Ludovica op 28 september 1878, Anna Catharina op 9 december 1880, Bertha Catharina op 21 mei 1885, Victor Ludovicus op 21 mei 1885, Leopold Josephus op

Foto 1

Het koertje van het Brouwers-huis in de Twiststraat. Vier vrienden aan een cafetafeltje. Zij hebben alle een pint bier in de hand. Jozef Janssens staat rechts met een sigaar in de linkerhand. Op de tafel staat een geopende fles en een kistje sigaren. Op de achtergrond ziet men een plaasteren beeld van een exotische figuur met tulband. Aan de muur hangt tussen de takken van een perelaar een reclamebord voor een middel om bier een klare kleur te geven. De tekst is met een loup gedeeltelijk leesbaar.

“Pourbrasseurs – JACQUES CROES – (afbeelding van twee kabouters en twee biervaten) – 1902 – Clarifiant végétal LE NATIONAL».

28 maart 1889 en Carolus op 29 augustus 1893. Het is niet duidelijk of de familie in het begin van de twintigste eeuw ook in het Brouwershuis woonde ofwel daar enkel de zaak uitbaatte en elders in de straat woonde.

Het uitgebreide cliënteel zond prentkaarten naar de Nuytsen

Het cliënteel van het Brouwershuis was zeer gevarieerd. Naast de burens kwam er nog veel ander volk over de vloer onder meer aanhangers van de Meetingpartij, Berchemsporters en kandidaat-kolonialen. Van veel cliënten kennen we de identiteit. Dat komt omdat zij zich beijerden om naar de familie Nuyts gesigeneerde prentkaarten te schrijven. De kaarten uit de periode 1905 tot 1913 bleven grotendeels bewaard. Omdat mijn grootouders Jozef Van Bulck en Joanna Maria Janssens een prentkaartenverzameling

hadden, kregen zij van kennissen geregeld kaarten. De familie Nuyts schonk hen in die jaren een heel pak kaarten, die alle aan het Brouwershuis geadresseerd waren. De postzegel plakt doorgaans op de voorzijde. Op de keerzijde vindt men gewoonlijk een handtekening of naam, een enkele keer staat er ook wat commentaar bij. Een beschreven kaart moest men meer frankeren.

In totaal gaat het om 111 prentkaarten. Het grootste deel (85) daarvan was geadresseerd aan de dochters. Louisa ontving 50 kaartjes, Anna 18 en Bertha 8. Maar er waren ook 8 kaartjes gericht aan de mejuffers Nuyts

Foto 2

De families Janssens en Nuyts bij het huwelijk van Jozef en Anna op 31 augustus 1913. De foto is genomen in de tuin van Statiestraat 61. Rond de bruid en bruidegom staan links Louis Janssens senior en Elisabeth Verbruggen, de ouders van Jozef. Aan de rechterzijde staat de familie Nuyts. Een van de zusters van de bruid houdt de hand vast van Maurits Janssens, oudste zoon van Louis Janssens junior. Naast haar staat moeder Nuyts en achter haar één van de broers Nuyts. De twee personen op de achterste rij zijn Louis Janssens junior en een broer Nuyts. Juist achter de bruidegom staat met hoog opgestoken haar, Anna Van Sull tussen onderwijzer Jozef Van Bulck en zijn vrouw Maria Joanna Janssens. De twee zittende jongetjes zijn respectievelijk Michel en Gaston Van Bulck.

en één aan Anna en Bertha samen. De andere gezinsleden werden door de klanten evenmin vergeten. Zoon Victor kreeg negen kaartjes, zoon Pol twee en vader Louis één. Eén kaart was gericht aan mijnheer en mevrouw. Tenslotte vernoemden elf kaartjes de familie Nuyts als bestemming. Mariette Van Sull (chez Louise Nuyts) ontving twee kaartjes.

Notarisklerk Jozef Janssens stuurde kaartjes naar Anna Nuyts

We vonden 36 afzenders. Twee personen zonden elk 15 kaartjes. Eén van de twee tekende met zijn voornaam Achille. Soms gebruikte hij een pseudoniem. Tweemaal tekende hij Tuf Tuf, en later ook Zo Zo en Swat. De andere recordhouder was Antoine Vermeir. Op de derde plaats komt Clément Pire met 13 kaartjes. Dan volgt Marcel Delruelle met tien.

Clîent Jozef Janssens zond er eveneens tien. Het betreft de schepen en stichter-voorzitter van Berchem Sport³. In september 1907 reisde hij samen met Berchem Sport-secretaris Rudolf Van der Paal naar Spanje. Zij zonden kaartjes naar Berchem vanuit San Sebastian, Lourdes en Versailles. In september 1912 stuurde Jozef verscheidene kaartjes naar Anna Nuyts. Op een schone dag zegde hij aan de familie dat hij met haar ging trouwen⁴. De geplande echtverbintenis lokte achter de rug van de twee geliefden veel commentaar uit. Hij was notarisklerk met een universitaire opleiding. Zij was een cafédochter zonder pensionaatsopvoeding. Zij kende ook geen Frans. Zulke koppeling was ongewoon in de toenmalige standbewuste maatschappij. Maar Jozef en Anna zetten door. Zij huwden op 30 augustus 1913. Het meisje was eigenlijk een heel gezellige. De hele familie vierde feest bij het huwelijk.

Vele Berchemsporters tussen het cliënteel

Opvallend is het groot aantal afzenders uit het Berchem Sport-milieu. Het Brouwershuis was werkelijk een ontmoetingsplaats voor Berchemsporters. Eerst en vooral vertoefden daar de zonen Victor en Leopold Nuyts, beide voetballers⁵. Jozef Janssens en Rudolf Van der Paal werden reeds vernoemd. Verder bezochten ook medestichters Edward Verbert, Ernest Van Berckelaer en Gustaaf Somers de staminee. Bij hun gezamenlijke reis naar Echternach in juli 1907 stuurden zij elk afzonderlijk een postkaart naar

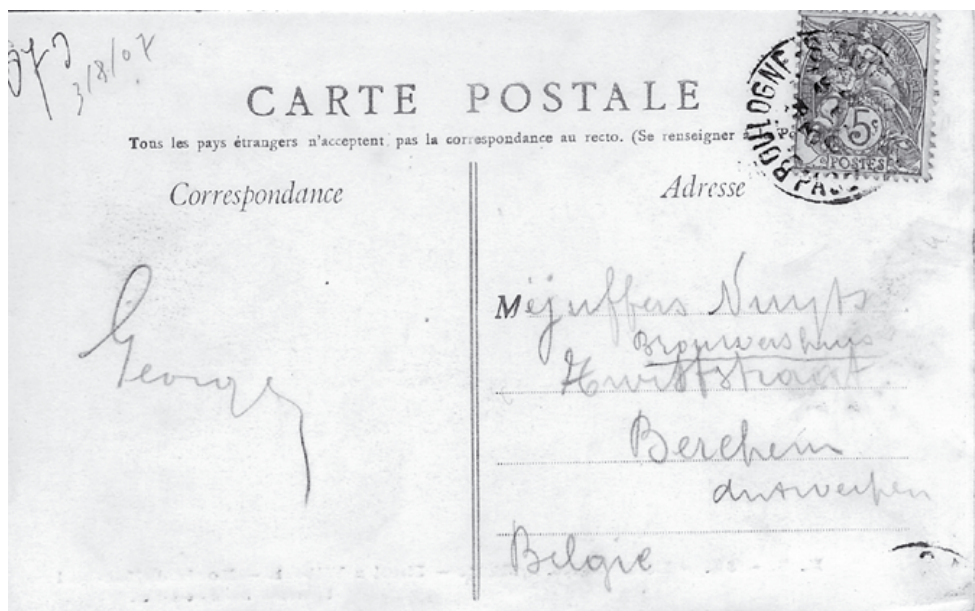

het Brouwershuis. Zij waren nog vergezeld van sportman August Mertens⁶. De jonge sportvrienden genoten van hun vakantie in Hotel du Cerf. Zij maakten ook reclame voor Echternach want drie jaar later zond de atleet Aloïs Peeters ook een kaartje vanuit dat buurland. Meer vraagtekens stellen zich bij de prentkaart van een zekere George vanuit Boulogne-sur-Mer. Zij werd verzonden op 3 augustus 1907. Vooraan staat een zicht op de woelige zee en de zeedijk. Maar onderaan de kaart staat de vermelding E.S. 35 – Boulogne-S-Mer – Moulin Wibert – Route du football. Een voetbalaan in 1907 in Frankrijk! Zeker iets uitzonderlijk. Is het louter toevallig dat deze kaart werd gestuurd naar het voetbalstaminee ? Of duidt dit op vroege plannen voor een eigen voetbalploeg in Berchem? Eerst tijdens de algemene vergadering van 22 april 1908 spraken de leden zich officieel (aarzeland) uit voor een voetbalafdeling⁷.

Prentkaarten van Berchemse kolonialen

Er kwam al een hele reeks plaatsen van verzending ter sprake. Maar het overzicht ervan is toch wel verrassend. 110 van de 111 prentkaarten kwamen uit het buitenland. Slechts één vermeldt een Belgische plaats: een kaart uit Namen. Ze werd verzonden door een zekere P. Campaert. We hebben daar geen verklaring voor. De reeks Belgische kaarten heeft wellicht een andere bestemming gekregen. Misschien telde de Nuytsen nog een andere verzamelaar onder hun klanten.

De lijst van verzendplaatsen toont aan dat sommige Berchemnaars in het begin van de vorige eeuw reeds verre reizen ondernamen. De lijst verloopt als volgt: Congo 44, Luxemburg 11, Spanje 10, Canarische eilanden 9, Duitsland 8, Engeland 7, Turkeye 7, Frankrijk 4, Zwitserland 3, Italië 3, Amerika 1, Sierra Leone 1, Algerië 1, België 1. De verklaring voor de vele exotische landen ligt in het feit dat een aantal kolonialen kaartjes naar de Twiststraat zonden. Het Brouwershuis gold niet alleen als ontmoetingsplaats van Berchem Sporters maar ook van kandidaat-kolonialen. Zij schreven niet alleen vanuit hun verre verblijfplaats maar ook vanuit de havens die de schepen tijdens de heenreis aandeden.

Over die prentkaarten zullen we een volgende keer een bijdrage leveren. We kunnen alvast verklappen dat één van die mannen Antoine Vermeir was. Hij was één van de populairste voetballers van “den “Barechoem”. Toen hij in de jaren 1911 en 1912 in Congo verbleef, bleef hij vol vuur supporteren voor zijn uitverkoren club.

Het Brouwershuis in latere jaren

Hoe verging het de familie Nuyts na 1913? Daarover hebben we weinig gegevens. Op een groepsfoto bij het huwelijk van Anna met Jozef Janssens staat de familie in feestdracht op de foto. We weten ook dat twee zonen een plaats kregen op de bank van Louis Janssens, de broer van Jozef. Maar wat er verder gebeurde met de familie is ons onbekend.

Hoe lang bleef de volksherberg Brouwershuis in de Twiststraat bestaan? Ook die vraag blijft open. Alleszins staat ze nog vermeld in het Adres- en telefoonboek uit 1936 waarin ook de beroepen staan vermeld. Café Brouwershuis in de Twiststraat 70 werd toen uitgebaat door Edward Goossens. En wie was die man? In de eerste voetbalploeg van Berchem Sport vinden we als centrale verdediger een man terug met de naam Edward Goossens.

In het Brouwershuis moet er heel wat gepalaverd zijn over de voetbalsport! □

-
- ¹ VAN DER SNICKT C. Vergelijkende foto's vroeger en nu: Walemstraat. In Heemtenberg juni 2009, jg. 13, 2005, nr. 77, blz.12
  - ² NICOLAÏ E. Grafzerkje Franciscus P.M. Van Hombeeck. In Heemtenberg juni 2009, jg. 17, nr. 99, blz.5
  - ³ VAN BULCK G. Een Berchemnaar in de kijker. Notaris Jozef Janssens, stichter en eerste voorzitter van Berchem Sport. In Heemtenberg april 2009, jg. 17, nr. 98, blz.5-10
  - ⁴ Ego-document van MICHEL VAN BULCK, in het familiearchief Van Bulck-Janssens
  - ⁵ Voor de namen van de voetballers raadpleeg: BÖHMER K. 100 jaar Berchem Sport, deel 1: 1906-1956. Antwerpen, 2007
  - ⁶ August Mertens staat op een lijst van lopers uit 1908 (?)
  - ⁷ BÖHMER K. 100 jaar Berchem Sport, deel 1: 1906-1956. Antwerpen, 2007, blz. 14
  - ⁸ Dank aan Lieve Tirelire voor deze inlichting

Berchem en zijn Heilig Kruiskapellen - Deel 3

door Luc Van Hees

De afspanning “De Mooren Toren” voor vrachtrijders en karrenverhuurder is reeds vermeld in een akte van 1683 (17de eeuw). Met enkele aanpalende gebouwtjes was het gelegen “Up ten Bergh”, het driehoekig stuk grond tussen de Grotesteenweg en de Hoge Weg.

In 1911 werd “De Mooren Toren” onteigend voor de verbreding van de Grotesteenweg. De Grote Oorlog schoof die plannen op de lange baan en tijdens de Tweede Wereldoorlog, in 1944, werd het zwaar beschadigd. Het gebouw bleef jaren in die toestand, onbewoond, achter tot de Kredietbank, ca. 1950, het ganse complex aankocht om er een filiaal op te richten. Een deel

van de grond werd door de Zusters van het dispensarium (Zwartzusters) gekocht om er een H. Kruiskapel op te bouwen.

De kapel werd opgetrokken in rode baksteen, gewone architectuur, naar het ontwerp van architect De Vocht. Ze was gelegen Grotesteenweg 116, tussen het huis van de Zusters van de Parochiale Ziekendienst en de Kredietbank.

De kapel bestond uit 2 delen: koor met altaar, communiebank voor de Zusters, afgesloten met een ijzeren hekwerk van de bidruimte voor de gelovigen. De glasramen waren van Calders en De Groot, de eikenhouten inkomdeur met makelaar en afbeelding van St.-Willibrordus, alsook stutstenen met uitgebeitelde figuren, van de hand van Alfons De Roeck. De kruisweg was van Ernest Wante.

De nu gesloopte kapel was eigendom van de vzw “Hofke van Oliveten”, Zwartzusters van Antwerpen. Berchem blijft verweesd achter: geen H. Kruiskapel meer! Maar hoop doet leven: na drie komt vier? □

Bronnen:

- *Octa du Caju: “Benamingen v. herbergen en huizen te Berchem vanaf de 16e eeuw”; Heemk. Hb., Gitschotelbuurschap; XIVe Jrg.-Nr.2 (1966).
*Inventaris v.d. Kapellen in de Gouw Antwerpen; Kr. V. Hk. Berchem, dhr. L. Goos (1968).

Berchem en zijn Heilig Kruiskapellen - Deel 4

door Walter Gysen

Foto's: Zwartzusters van de zieken dienst te Berchem

De Heilige Kruiskapel in 2009 afgebroken werd ingewijd op 1 mei 1956. Ze kende slechts een kort bestaan.

De afbraak van deze kapel op de Grotesteenweg deed niet alleen veel stof opwaaien maar ook veel inkt en speeksel vloeien. Verschillende instanties deden hun invloed gelden om deze afbraak tegen te gaan en ook regelde het verschillende mondelinge klachten bij de bevoegde instanties. Dit alles mocht niet helpen. Het bejaardenhome Sint-Jozef moest uitbreiden en vermits de bestaande kapel niet gebouwd was met grond-vesten om meerdere verdiepingen te dragen moest ze verdwijnen. Met der tijd zal in het bejaardencomplex een nieuwe kapel gebouwd worden die mogelijk ook toegankelijk is voor het publiek. In de nieuwbouw worden ook stukken van de afgebroken kapel opgenomen.

Dan kunnen we spreken van een vierde Heilig Kruiskapel.

We nemen van de gelegenheid gebruik om eens even de Berchemse geschiedenis in te duiken en na te gaan waarom onze gemeente zo veel belang hechtte aan de verering van het H. Kruis.

Uit een rondschriften van Mgr. J. Van Brabant, deken van Berchem, ons ter hand gesteld door Zuster Overste van de Orde der Zwartzusters van de Ziekendienst te Berchem vernamen we dat de devotie tot het Heilig Kruis van oudsher dateert. Uit een document dat herinnert aan de overlevering van relikwieën o.m. deze van het H. Kruis uit Perusia (Italië) aan de pastoor van Berchem (11 oktober 1468). Deze devotie van de gemeente vertaalde zich in de bouw van een eerste H. Kruiskapel aan de Oude Baan, (Generaal Lemanstraat) tegen de Warande aan, mogelijk aan de voormalige verdwenen café "Driehoek".

Op 25 april 1512 werd deze eerste kapel vervangen door een nieuwe eveneens gelegen aan een drukke inval- en uitvalsweg van Antwerpen, namelijk aan de Grotesteenweg ter hoogte van de huidige Frederik de Merodeplaats. De devotie

van Berchem aan het H. Kruis vertaalde zich in de processie van de H. Kruisvinding (3 mei) en de meikermis blijven nog steeds herinneringen. Ook werd op 27 april 1507 de broederschap van het H. Kruis opgericht met goedkeuring van Mgr. Jac. De Croy, bisschop van Kamerijk.

De geuzen en beeldstormers verwoestten de kapel zodat op 21 augustus 1566 de devotie van het H. Kruis werd overgeplaatst

naar de parochiekerk (Sint-Willibrorduskerk) De broederschap werd opnieuw opgericht onder impuls van Z.E.H. G. De Smet, pastoor der parochie en erkend door Hoogwaardige Heer Dominicus de Gentis, bisschop van Antwerpen in overeenstemming met de pauselijke Bulle van Clemens XI van 13 januari 1714 die vele aflaten en geestelijke gunsten verleende aan de leden van de broederschap.

Alle goede christenen, de notabelen vooraan, aanzagen het als een ereplicht om lid te worden van deze broederschap. De voornaamste doelstellingen van de broederschap waren:

- De bevordering van de devotie tot het H. Kruis;
- De bevordering van de hoge luister van de H.-Kruisprocessie;
- Het Kruisbeeld op de ereplaats in alle huiskamers;
- Het wekelijks houden van de H. Kruisweg;
- Het veelvuldig, mogelijk dagelijks vieren van de H. Mis.

In de oude statuten van de broederschap stonden ook het lenigen van sociale noden en barmhartige naastenliefde te beoefenen. □

Het verdwenen Berchem

**BRIALMONTVESTINGEN 150 jaar geleden gebouwd
nu verdwenen in Berchem** *door Chris Van der Snickt*
De Berchemse Poort - voorzijde

Foto uit 1965: De voorzijde van de "Berchemse Poort" (1864-1967), gelegen tegenover de Villegasstraat, zoals de meeste onder ons ze nog gekend hebben.

Foto uit 1994: De "Berchemse Poort" is verdwenen maar had een monument kunnen worden.
Deze was de enigste poort die niet in de weg stond voor de Ring en E3 (E17).
Zicht op de Singel die in 1968 klaar was voor verkeer.
We zien links op de foto nog net het begin van de voetgangersbrug.

Harry's Boekenbak

Statiestraat 67
2600 Berchem
Tel. 03 218 69 74

E-mail: harrysboekenbak@skynet.be

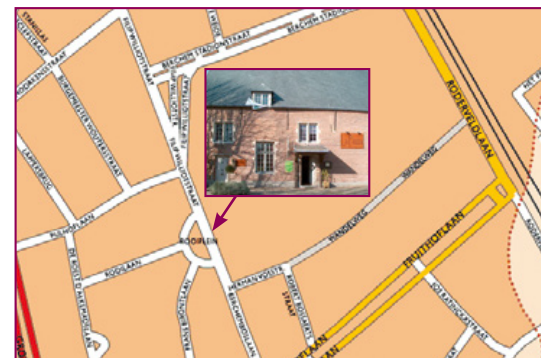
Website: www.harrysboekenbak.be

Openingsuren: Maandag van 13.00 tot 18.00

Dinsdag t/m Zaterdag van 9.30 tot 18.00

Kom ook eens een kijkje nemen in ons
Zoldermuseum "Schaliënhoeve"
Rooiplein 6, 2600 Berchem

open elke 2de en 4de zondag
van de maand van 14 tot 17 uur

**DEZE BON
GEEFT U
RECHT
OP 50%
KORTING
OP EEN
KLEURING
BIJ**

Callensstraat 1 - 2600 Berchem - Tel 03 239 33 05

*Luxe droogkuis
Wasserij
Tapijtreiniging
Zetelreiniging (textiel en leder)
Nieuwwas gordijnen en draperies*

*Discount droogkuis
Uitgebreide zelfwasserij
Daim- en Lederreiniging
Donsdekens
Herstelatelier*

Ferdinand Coosemansstraat 150

Eikelstraat 21

2600 Berchem

Tel: 03 / 230 18 40